

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Кафедра права Європейського Союзу

Програма підсумкової атестації здобувачів вищої освіти

ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень

Галузь знань – 29 «Міжнародні відносини»,

Спеціальність – 293 «Міжнародне право»

Харків, 2022

Програма підсумкової атестації здобувачів вищої освіти до комплексного іспиту «Право Європейського Союзу»: галузь знань 29 «Міжнародні відносини», спеціальність 293 «Міжнародне право», рівень вищої освіти другий (магістерський).

Розробники:

Яковюк Іван Васильович, д.ю.н., професор,
Комарова Тетяна В'ячеславівна, д.ю.н., професор
Маринів Іванна Ігорівна, к.ю.н., доцент

Затверджено на засіданні кафедри права Європейського Союзу

протокол № 5 від 25 листопада 2022 р.

Завідувач кафедри

проф. Яковюк І. В.

Вступ

Право ЄС – це самостійна правова система, виникнення і розвиток якої пов'язані із процесами повномасштабної соціально-економічної та політичної інтеграції, які відбуваються на теренах європейського континенту. Право ЄС вважається унікальним правопорядком, оскільки має властивості, що суттєво відрізняють його як від міжнародного публічного права, так і внутрішньодержавного права, а за обсягом нормативного матеріалу право ЄС майже не поступається національним правопорядкам, оскільки Союз наділений компетенцією з надзвичайно широкого кола питань. З огляду на це в структуру пропонованого курсу включені загальні питання так званого інституційного права ЄС: історія становлення і розвитку європейської інтеграції, дається загальна характеристика правової природи Союзу, висвітлюються особливості інституційної структури ЄС, визначається ієрархія джерел права ЄС, ключові особливості права Союзу та засобів його правового захисту, а також аналіз взаємовідносин між Україною та ЄС.

Студенти при складанні державного іспиту з дисципліни «Право Європейського Союзу» мають виявити знання наукових та нормативних джерел, показати уміння комплексно аналізувати матеріал та робити практичні висновки.

Іспит має усну форму проведення.

Критерії оцінювання:

- «відмінно» – досконале знання теоретичних і практичних аспектів курсу;
- «добре» – ґрунтовне знання основних питань курсу;
- «задовільно» – знання ключових питань спеціальності;
- «незадовільно» – незнання ключових питань спеціальності.

ПРОГРАМА

Тема 1. Історія становлення та розвитку європейської інтеграції

Поняття європейської інтеграції як багатоаспектної категорії. Правовий вимір європейської інтеграції. Історичні передумови європейської інтеграції.

Реалізація ідеї європейської єдності після Другої світової війни та інтенсифікація об'єднавчих процесів. План Шумана 1950 р. Поняття «комунітарний метод», його відмінність від методу міжурядового співробітництва. Створення Європейських співтовариств (Європейського співтовариства з вугілля та сталі (1951 р.), Європейського економічного співтовариства, Європейського співтовариства з атомної енергії(1957 р.) як провідний напрямок реалізації європейської інтеграції після Другої світової

війни. Розвиток Європейських співтовариств у 1960-1980-х рр. Значення Єдиного європейського акта 1986 р. Ідея створення Європейського Союзу (ЄС) та її втілення у Маастрихтському договорі 1992 р. Реформування Союзу за Амстердамським (1997 р.) та Ніщцьким (1999 р.) договорами. Хвилі розширення ЄС. Проект Договору про запровадження Конституції для Європи 2004 р., причини його провалу. Реформування Європейського Союзу за Лісабонським договором 2007 р. та його діяльність на сучасному етапі.

Тема 2. Політико-правова природа Європейського Союзу

Мета, завдання, принципи діяльності ЄС, їх прикладне (юридичне) значення.

Цінності ЄС, їх правове значення.

Правова природа ЄС: основні концепції.

Компетенція Європейського Союзу, її характер, зміст та види. Реалізація компетенції ЄС. Принцип наділення повноваженнями. Розмежування предметів відання і повноважень між ЄС та державами-членами. Можливість повернення компетенції ЄС державам-членам. Принципи пропорційності і субсидіарності як основоположні принципи функціонування ЄС, що відображають баланс повноважень ЄС та держав-членів.

Правосуб'єктність ЄС. Міжнародна правосуб'єктність ЄС та способи її реалізації. Правосуб'єктність ЄС за національними правом держав-членів.

Правове регулювання відносин Європейського Союзу з Європейською асоціацією вільної торгівлі. Правовий статус Європейського економічного простору.

Політична природа Європейського Союзу. Проблема «дефіциту демократії» в ЄС та правові засоби її подолання.

Тема 3. Система права Європейського Союзу

Право ЄС: поняття, структура, сфера дії в часті, просторі та за колом осіб. Співвідношення понять «право ЄС» і «європейське право». Співвідношення права ЄС з міжнародним публічним правом.

Джерела права ЄС: поняття, види, ієрархія. Зміст поняття *acquis communautaire* (*acquis* ЄС). Загальна характеристика установчих договорів ЄС як джерел первинного права ЄС: структура, порядок внесення змін, географічна дія і дія у часі. Договір про Європейський Союз 1992 р.: зміст, юридична сила. Договір про функціонування Європейського Союзу 1957 р.: зміст, юридична сила. Загальна характеристика джерел вторинного права ЄС. Регламент і директива як джерело права ЄС. Правові акти *sui generis* як джерела права ЄС. Індивідуальні та рекомендаційні акти ЄС: види, юридична сила, правове значення. Міжнародні договори (угоди) як джерела права ЄС. Конвенція про

захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. як джерело права ЄС.

Співвідношення права ЄС і національного права держав-членів (принцип верховенства права ЄС, принцип прямої дії права ЄС, принцип прямого застосування норм права ЄС).

Роль прецедентної практики Суду ЄС в розвитку правової системи Союзу.

Поняття законодавчого процесу ЄС. Основні законодавчі процедури (загальна та спеціальна законодавчі процедури).

Тема 4. Правове регулювання членства в Європейському Союзі

Правові засади набуття членства в Європейському Союзі. «Хвилі» розширення ЄС.

Офіційні критерії членства в ЄС: ст. 49 Договору про ЄС. Копенгагенські критерії членства в ЄС 1993 р. Мадридські критерії членства в ЄС 1995 р. Неофіційні («латентні») критерії членства в ЄС.

Процедура набуття членства в ЄС, основні стадії. Тривалість, нормативні акти, що ухвалюються в межах кожної стадії. Правова природа та зміст договорів про приєднання (вступ) нових держав-членів.

Припинення членства в ЄС (вихід з ЄС): правова підстава, процедура, юридичні наслідки.

Правові підстави, процедура, юридичні наслідки призупинення членства в ЄС.

Посилене співробітництво: умови та процедура участі держав-членів.

Правовий статус держав-членів ЄС. Вплив європейської інтеграції на обсяг суверенних прав держав-членів ЄС і їх здійснення. Виконання державами-членами зобов'язань за установчими договорами ЄС: принципи лояльності та солідарності.

Тема 5. Інституційний (організаційний) механізм Європейського Союзу

Поняття та основні елементи інституційного (організаційного) механізму ЄС. Джерела правового статусу інституційної системи ЄС. Визначення та різниця між статусом інститутів, органів, агенцій ЄС. Інтереси, які представляють інститути, органи, агенції ЄС. Основоположні принципи інституційної системи ЄС: принцип наділення повноваженнями, принцип збалансованого розподілу повноважень, принцип, інституційної рівноваги, принцип пропорційності та субсидіарності, принцип лояльного співробітництва, принцип поліцентризму.

Європейський Парламент: склад і порядок формування, правовий статус депутатів, організаційна структура, повноваження, порядок роботи.

Роль національних парламентів у функціонуванні ЄС.

Європейська Рада: склад, повноваження, порядок роботи і прийняття

рішень. Голова Європейської Ради (Президент ЄС).

Рада: склад і порядок формування, організаційна структура, повноваження, порядок роботи. Верховний представник ЄС з питань спільної закордонної і безпекової політики.

Європейська Комісія: склад і порядок формування, організаційна структура, повноваження, порядок роботи.

Суд ЄС: склад, порядок формування, юрисдикція. Правова природа рішень.

Європейський Центральний банк: склад і порядок формування, організаційна структура, повноваження, порядок роботи, юридична сила рішень.

Рахункова палата: склад і порядок формування, організаційна структура, повноваження, порядок роботи, юридична сила рішень.

Правове регулювання фінансування Європейського Союзу. Бюджет ЄС.

Органи ЄС: статус, функції та завдання. Джерела правового статусу органів ЄС.

Економічний та соціальний комітет: склад, порядок формування, повноваження, юридична сила рішень. Участь у законодавчому процесі в ЄС.

Комітет регіонів: склад, порядок формування, повноваження, юридична сила рішень. Участь у законодавчому процесі в ЄС.

Євроомбудсмен: порядок призначення, функції. Порядок звернення до Омбудсману, юридична сила рішень.

Агенції ЄС: статус, функції та завдання. Джерела правового статусу агенцій ЄС. Правовий статус та повноваження Європейської поліцейської агенції (Європолу) та Європейського бюро судової співпраці (Єврююсту).

Тема 6. Судова система ЄС. Судовий захист прав та законних інтересів суб'єктів права Європейського Союзу

Поняття та склад судової системи ЄС. Особливості судового захисту права в рамках ЄС: існування двох рівнів захисту – національного та наднаціонального. Взаємодія судів ЄС з національними судами держав-членів. Суд Правосуддя Європейського Союзу: склад і порядок формування, структура. Правовий статус суддів та Генеральних адвокатів. Загальний суд ЄС: склад, порядок формування, повноваження, оскарження рішень.

Юрисдикція Суду ЄС: поняття та види. Розмежування підсудності між судами ЄС. Проведення щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань держав-членів у Суді ЄС: підстави ініціювання, суб'єкти звернення, порядок звернення та розгляду справи. Проведення щодо бездіяльності та скасування нелегітимних нормативних актів ЄС у Суді ЄС: підстави

ініціювання, суб'єкти звернення, порядок звернення та розгляду справи.

Звернення національних судів держав-членів до Суду ЄС за преюдиціальною постановою (висновком): підстави ініціювання, суб'єкти звернення, порядок звернення та розгляду заяви. Юридична сила преюдиціальних висновків для національних судів держав-членів. Забезпечення Судом ЄС єдності в застосуванні та тлумаченні норм права ЄС.

Порядок розгляду справ і прийняття рішень Судом ЄС. Виконання рішень Суду ЄС.

Тема 7. Права людини в праві ЄС. Громадянство ЄС

Правові засади правового статусу особи в ЄС. Хартія Європейського Союзу про основоположні права 2000 р., її юридична сила, структура та зміст. Особливості класифікації прав у Хартії. Принципи правового статусу людини та громадянина в ЄС: принцип рівності, принцип поваги прав людини та основних свобод, принцип гарантованості і пріоритету прав людини і основних свобод. Основні цінності, на захист яких спрямована діяльність ЄС: людська гідність, свобода, демократія, рівність, верховенство права та повага до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Перспективи їх подальшого розвитку. Гарантії прав та свобод людини та громадянина в ЄС: інституціональні, процесуальні та матеріальні.

Інститут громадянства ЄС: історія становлення, правова природа, порядок набуття та втрати, співвідношення з національним громадянством держав-членів. Основні права громадян ЄС: свобода пересування та проживання в межах території Європейського Союзу, політичні права, право на звернення до органів ЄС, право на дипломатичний та консульський захист, право доступу до документів інститутів ЄС, право громадянської ініціативи. Поняття Шенгенського права та його засади.

Тема 8. Правові засади внутрішнього ринку ЄС

Поняття внутрішнього ринку в праві Європейського Союзу. Чотири основні свободи внутрішнього ринку ЄС: свобода руху товарів, свобода руху послуг, свобода руху капіталів, свобода руху робочої сили. Співвідношення правового режиму внутрішнього ринку із правовими режимами зони вільної торгівлі та митного союзу. Принцип недискримінації як ключовий принцип внутрішнього ринку ЄС.

Загальні засади простору свободи, безпеки і справедливості у праві ЄС. Поняття та загальна характеристика Шенгенського права.

Тема 9. Правові засади регулювання відносин України та Європейського Союзу

Становлення та розвиток правовідносин між Україною та ЄС. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною 1994 р. Участь України у Європейській політиці сусідства та програмі ЄС «Східне партнерство». Правове регулювання відносин України та ЄС на сучасному етапі. Законодавство України у сфері європейської інтеграції. Щорічні саміти «Україна-ЄС», їх юридичні наслідки. Ступінь виконання Україною вимог, які висуваються до держав-кандидатів на вступ до ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС 2014 р.: юридична сила, структура, цілі, сфера дії, основні зобов'язання, механізм забезпечення виконання. Поняття та особливості поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС за Угодою про асоціацію 2014 р.

Адаптація законодавства України до *acquis* ЄС: поняття, обсяг, механізм забезпечення. Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» 2004 р.: загальна характеристика. Юридична експертиза нормативно-правових актів України на предмет відповідності *acquis* ЄС – поняття, правова основа, особливості здійснення, організаційний механізм, юридичні наслідки.